

Петро Сорока

ЗА ПОКЛИКОМ ДОЛІ

Оглядаючи свій життєвий і творчий шлях на порозі 70-літньої ювілейної дати, професор Роман Гром'як із притаманною йому самокритичністю зазначає: "Прикро, що зроблено менше, ніж мріялося і планувалося; що розголос від опублікованого скромний...". І раніше він неодноразово зізнався: "Як для селянського сина, що самотужки пробився в інший світ, начебто зроблено чимало. Але задоволення – мінімальне, резонанс від зробленого – негучний...".

Така самооцінка надто критична. Бібліографічний покажчик ученого, щойно виданий науковою бібліотекою Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка, налічує 337 позицій (і це без урахування наукового редагування, опонування кандидатських і докторських дисертацій, керування дисертаціями, загальна кількість яких теж вражає), ім'я вченого добре знане сьогодні в науковому світі, і небагато науковців такого потужного калібру.

Упродовж більше сорока творчих літ йому щастило залишатися "професійним однолюбом" і не зрадити глибинній пристрасті – рецептивно-комунікативному підходу до мистецтва слова, художньої літератури, її текстів. У творчому доробку Р.Гром'яка, окрім сотень академічних статей і досліджень, добрий десяток книжок, з-поміж яких особливо визначальні для вітчизняної мемуаристики три томи "Вертепу" (щоденникові записи переломних для України 90-х років) і "Давнє і сучасне. Вибрані статті з літературознавства" (Тернопіль: Лілея, 1997).

Збірник вибраного – це 28 статей (здебільшого фундаментальних), присвячених творчості Григорія Сковороди, Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, Богдана Лепкого, Юліана Опільського, Михайла Драгоманова... Тут і цілий пласт теоретичних праць та кілька досліджень про особливості еміграційної літератури. Ця книжка не з тих, які прочитуються на одному подиху, а з тих, що стають настільними для вчених і критиків, викладачів і студентів-філологів. До неї звертатимуться й через десятиліття.

Не було, мабуть, жодного митця, світогляд якого не зазнав би змін. Класичні приклади – І.Франко, М.Грушевський, В.Винниченко. Еволюція Р.Гром'яка – тема окремої цікавої розмови. Можна простежити її і на основі цього збірника: парадигма пролягає від захоплення естетикою соцреалізму до осягнення текстуральних глибин із зануренням у духовний світ сучасної людини. Хоча тут, як мені здається, вона дещо відсунута на задній план. Не зміною текстів і зміщенням акцентів (автор зізнається, що публікує всі статті такими, якими вони були написані), а відсутністю тих досліджень, які б свідчили про ранні світоглядні погляди вченого. Утім, можливо, він і має слушність, що не все з минулого варте передруку. Надмірна обережність, як на мене, зайва,

бо нікому з нас (і, тим паче, з Гром'якового покоління) не забудеться, що ми з “того суспільства” і ми “його продукт”. Та значно важливіше – святе прагнення вченого написати справді наукову історію розвитку літературознавства в Україні і зіставити її з унеском українських учених діаспори. Це непросто й варте захоплення завдання, яке ускладнюється тим, що методологічна монополія в Україні призвела “до догматизму і втрати значною мірою історичної пам'яті, звузила погляди кількох поколінь вчених”. Р.Гром'як цілком розуміє складність узятюї на себе місії.

Пригадую найперше, гостре і хвилююче, відчуття радості від появи “Вертепу”, що ось перед тобою лежить жива історія, замкнена в гарячу, пульсуючу брилу книги. Ота історія, що творилася на твоїх очах і до якої теж був причетний кожною клітинкою серця й мозку. Від того зріло в душі щось давно притлумлене, майже рудиментне, яке вільні, щасливі люди називають гордістю (почуття, яке нам, українцям, було тоді майже не знайоме). Це гордість за націю, за себе й за автора.

Вражала тоді й захоплює сьогодні оголена правдивість сповіді, хоч бажання прикрасити минуле чи витлумачити його по-новому, безперечно, тяжіло над автором. Але він не піддався йому.

У “Вертепі” різні рівні оповіді. Але понад усім – Бог і гріхи. “І спогад цілісно спрямований, векторний”. Ось дитинство, зранене війною, злиденне отроцтво й освічена високою метою юність. А далі – запаморочлива кар'єра. Чи багато знайдеться аналогічних кар'єр не за протекцією і всупереч життєвим обставинам? Чи завжди виняткове обдарування йде в парі з такою ж неймовірною працездатністю?

“Вертеп” – як дорога в Почаїв: там кожен свій слід залишив. Одні імена просто згадуються, інші окреслюються штрих-пунктирно, і тільки найближчі друзі та соратники вимальовуються рельєфно-зримо. Ось сумний і завжди рішучий Дмитро Павличко, непохитний Володимир Черняк, запальний і красномовний Володимир Яворівський, твердий, активно жестикулюючий Георгій Петрук-Попик. А ще ультрасміливий Левко Лук'яненко, виважено-об'єктивний Іван Драч, імпульсивний Михайло Левицький.

Характеристики рідних людей короткі, але напрочуд точні й місткі. Ось завжди замислений і скупий на слово батько автора, ось парубійко Ладик – “дебелий, крупнокостий, він, здавалося б, не говорив, а дуднив у якусь бочку”. Ось “маленька засушена бабуся”, яку, уявлялося, можна було посадити на долоню.

А які цікаві екскурси в минуле й несподівані літературні медитації, роздуми про творчість Михайла Стельмаха, Валерія Шевчука, Романа Іваничука, Романа Федоріва, Бориса Харчука...

Маю стале переконання, що про “Вертеп” писатимуть ще не раз, розглядатимуть його з різних позицій, про нього сперечатимуться, на нього посилатимуться, як на документ епохи. Завжди потрібен час, щоб осмислити твори непроминальні, віхові. Але вже сьогодні з упевненістю можна сказати, що “Вертеп” стає в один художньо-естетичний ряд з такими непересічними книжками, як “Чорні рядки” Андрія Чайковського, щоденники Володимира Винниченка, Аркадія Любченка, Олекси Ізарського і ближчими до нас у часі мемуарами Івана Дзюби, Романа Іваничука, Валерія Шевчука.

“Вертеп-2” і “Вертеп-3” слід розглядати як політологічні й документально-мемуарні твори, зіставляючи написане з дійсними фактами та їх наслідками, що вражали нашу уяву в середині 90-х років дужче, ніж будь-які домисли й фантазії. Наскільки ж важливо було для автора і кожного, хто запричастився політичною боротьбою, пройти через цю вертепну хлань? Чи очисна вона, чи згубна для душі?

Це питання, гадаю, особливих розмислів не потребує. Бо хто жертвує собою заради інших, звалює на плечі громадський тягар, не може не порятувати душу. І все ж від “Вертепу” віє сумом, тривогою і якоюсь аж пекучою печаллю. Читати його важко й боляче. Це історія нашої втрати, епопея політичної

поразки, анатомована безжалісним різцем мудрого аналітика. І водночас — це навчальний посібник з історії, суспільствознавства й політології.

Роман Теодорович полюбляє слово “доля”, часто послуговується ним і вживає в різних контекстах з різним емоційним забарвленням. Це слово справді вагоме, загадкове, містке й незглибиме, і вже саме нашою філософською візією: що таке наша життєва дорога, чому обираємо саме її, чи дається щастя Провидінням, чи обумовлюється вчинками людини? Не знаю, чи є у професора Р.Гром’яка своє визначення долі, але, озирнувшись на пройдений ним життєвий шлях, зважуючи зроблене, а також з огляду на те, що пропрацював з ним пліч-о-пліч не один десяток років, наважуся стверджувати, що доля для нього — це коли воля Господня дивовижно накладається на волю людини. Роман Гром’як усе життя реалізовував ту програму, яку заклав у нього Творець, а це робить людину щасливою, її життя — змістовним, гармонійним і виправданим.

м. Тернопіль

Дорогий Романе Теодоровичу!

Колектив Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка Академії наук України щиро і вітає Вас із нагоди ювілею. Тривала, багаторічна наша співдружність на ниві українського літературознавства становить світлу сторінку в історії співробітництва Інституту з фахівцями регіональних вищих навчальних закладів, а Ваша особиста участь у підготовці та атестуванні молодих літературознавців-теоретиків належить до активу науково-організаційної діяльності спеціалістів вищої кваліфікації.

Окремо слід говорити про Ваші персональні досягнення в галузі теорії літератури. Як кандидат філософських наук, доктор наук філологічних, професор, академік Академії наук вищої школи, як автор низки монографій Ви зробили видатний внесок у розробку проблем літературної критики, історії української літератури, гостро актуальної публіцистики і стали помітною постаттю серед українських письменників, зокрема критиків і науковців. Роман Гром’як — це звучить авторитетно, вагомо, достойно.

Бажаємо Вам, глибокошановний Романе Теодоровичу, доброго здоров’я, незмінної творчої активності й життєвих гараздів.

Від імені співробітників
Інституту літератури
ім. Т.Г.Шевченка НАН України

академік Микола Жулинський

Роман Гром’як

ТРИПТИХ ІЗ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В НАДВЕЧІР’Я

Розуміння, що здійснюється з методологічним усвідомленням, мусить прагнути до того, щоб не просто розгорнути власні антиципації, а зробити їх усвідомленими, аби мати змогу їх контролювати й таким чином досягати правильного розуміння, виходячи з самих фактів.

Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики

Для початку розмови на неосяжно ризиковану тему годиться сказати бодай декілька попередніх слів. Автор свідомий того, що такі терміни / терміносполуки, як літературознавство, художнє життя, міжлітературна рецепція, багатокультурність, дискурс, парадигма тощо, хоча й достатньо